

Zorgen voor het gezin

Kristina Sandberg

Zorgen voor het gezin

Vertaald uit het Zweeds

door Wendy Prins

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

De uitgever ontving voor deze Nederlandse uitgave
een subsidie van Swedish Arts Council

SWEDISH
ARTSCOUNCIL

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Sörja för de sina.*

Uitgeverij Norstedts, Zweden

© 2012 Kristina Sandberg

© 2016 Nederlandse vertaling Wendy Prins /

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Alle rechten voorbehouden

Omslagbeeld © AB Almquist & Cöster, Helsingborg

Omslagontwerp Lotta Köhllhorn. Bewerkt door image realize

Foto auteur © Maria Annas

NUR 302

ISBN 978 90 468 2087 2

www.nieuwamsterdam.nl

... dit is wat ik op een dag zeg [...] als een vrouwelijke lezer
mij vraagt waarom ik schrijf: 'Ik denk dat het het leven is,
het leven dat beweegt'...

Uit: *Mes mauvaises pensées* van Nina Bouraoui

We zitten op het beglaasde balkon, op imitatierotan stoelen die kraken – het is midden jaren negentig, in Örnköldsvik. Na het eten – een warme maaltijd met aardappelpuree, kabeljauw en een romig sausje van wortelen en prei – heeft Maj rabarbertartaart met vanillesaus bij de koffie geserveerd. Het is vast moeilijk, zegt ze, ja, mijn nachtwerk als persoonlijk begeleider lijkt haar zwaar. Dan kijkt ze op, staart me enige tijd aan. Trouw een rijk man, zegt ze onverwacht en glimlacht, jij die zo goed kunt koken en bakken. Jarenlang studeren en je grote schulden op de hals halen... Schiet ik in de lach? Meent ze dat nu serieus – ik wil toch geen huisvrouw worden, zeg ik snel, maar hou me dan in. Probeer te bedenken wat ik eigenlijk had moeten zeggen. Maar in de stilte die volgt vraag ik niet of zij had willen studeren, een opleiding had willen volgen, een eigen inkomen had willen hebben. Haar blik dwaalt af naar de loodgrijze voorjaarslucht boven het water en dan komt ze wat moeizaam uit haar stoel overeind, leunt tegen de balustrade, met haar rug naar mij toe. Ze schuift een ruit opzij en zwaait naar de kinderen op de binnenplaats, zegt dat hun moeder, die in het naastgelegen pand woont, ook op andere kinderen past, dan hoeven die van haar niet naar de crèche nu ze nog klein zijn. Voltijds werken terwijl je thuis kleine kinderen hebt, hoe... Ze onderbreekt zichzelf en loopt zonder iets te zeggen naar binnen – gaat ze nu al afwassen? Ik had de koffie toch ook wel kunnen halen, probeer ik als ze terugkomt om nog een kopje in te schenken. Ik vind dat er niet echt smaak aan zit, verzucht ze, knijpt haar ogen tot spleetjes en steekt me haar geopende hand toe – is dit werkelijk een zoetje?

Voordat ik naar het busstation ga, wil ze me een donkerblauwe rok en een gestreepte tuniek laten zien. Ze vertelt dat ze de kleren heeft gekregen van een vermogende vriendin die haar garderobe heeft opgeruimd. Ook een zwarte lange broek – denk je dat je moeder die wil hebben? Op maat gemaakt... Ja, economie interesseert haar. Niet de wereldeconomie, maar de persoonlijke bezittingen en schulden van mensen. Een goede vriend heeft een dochter die met een kolonel is getrouwd en in de hoofdstad in een appartement aan de Narvavägen woont, en een andere kennis heeft een villa met twaalf kamers en een eigen park hier midden in de stad. Zelf verstaat ze de kunst haar leven welgesteld te doen lijken, hoewel ze iedere maand minder te besteden heeft dan wij studenten die klagen dat de studiefinanciering te laag is. Gierig zijn is slecht en ze is niet gierig.

Moet je nu al weg, zegt ze als we elkaar onhandig omhelzen. Terwijl ik door het trappenhuis naar beneden loop hoor ik dat ze de voordeur pas sluit als ik bij de buitendeur ben.

Als ik buiten vanaf de parkeerplaats langs de gevel omhoog had gekeken, had ik gezien dat ze achter het slaapkamerraam stond te wachten tot ik me zou omdraaien. *Had ik echt zo'n haast?*

Stockholm, 1940

Meneer Berglund... vertelt u eerst maar eens uw versie van het verhaal.

Mijn versie?

Ja, inderdaad – vertel gewoon iets over uzelf. Waarom bent u hier?

Tja... wat zal ik zeggen... het ging niet zo goed.

Niet zo goed?

Ja, met het, eh... met het drinken. Ik moet de alcohol laten staan.

Daarom ben ik hier.

Goed... En waarom greep u naar de fles? Onrust? Angst? Neerslachtigheid? Hierbinnen geldt volledige openhartigheid. De hypnose is bedoeld om innerlijke waarheden te achterhalen. Die kunnen weinig strelend zijn, maar levensleugens ontnemen u de kracht die u nodig hebt om te leven. Dus om kans van slagen te hebben moet u erop vertrouwen dat ik het verdraag uw waarheid te horen. Dat u hier bent gekomen getuigt van grote moed, heel grote moed. Daarvoor verdient u alle lof. Maar we komen nergens als we kleine leugens en prestige in de weg laten staan.

Maar ik heb het zo ontzettend verbruid. Ik ben een... miserabel mens. Dat weet ik.

Ik denk niet dat zelfverachting helpt. U hebt problemen waar u van af wilt komen, laten we eerst voor ogen zien te krijgen waar deze problemen uit bestaan. Die negatieve kijk op uzelf is wellicht zorgwekkend.

Ja. Jawel, dat kan wel kloppen. Ik weet dat ik goed bedeed ben, zoals men dat zegt. We hebben nooit iets te klagen gehad.

Vertel iets over uw achtergrond, uw familie.

Ik ben opgegroeid in een gezin met acht kinderen, ik ben de jongste. Mijn vader is overleden toen ik twintig was. Je kunt wel zeggen dat ik sindsdien mijn moeders steun en toeverlaat ben geweest. Vader was naar zijn eigen maatstaven gemeten een succesvol fabrikant, die zich zonder familiekapitaal op eigen houtje heeft opgewerkt. Moeder is zwijgzaam over haar achtergrond, maar ik denk niet dat ze het breed hadden. Ze is enigszins... nerveus aangelegd, om het zo maar te zeggen.

Was de sfeer thuis warm of kil?

Tja, wat zal ik zeggen... Het was waarschijnlijk zoals bij de meeste mensen thuis. Moeder was wel wat bang om tekort te schieten toen vader goede zaken deed met zijn bedrijf, ja, het was belangrijk dat wij ons tussen de overige burgers gepast gedroegen. Maar tegelijkertijd is het een kleine stad, je moet met allerlei mensen om kunnen gaan en vader was

er goed in om het vertrouwen van de mensen te winnen. Maar het spreekt voor zich dat moeder altijd veel sociale verplichtingen had, waarbij ze zich misschien niet op haar gemak voelde.

Was u degene met wie ze haar zorgen deelde?

Ja... dat kun je wel zeggen. Ze heeft vaak gezegd dat ik van de kinderen qua karakter het meest op haar lijkt. Wij zijn misschien niet zo handig... en bekwaam als de anderen.

Dus u moet handig en bekwaam zijn?

Ja, jawel. Ik ben eerder een dromer.

U lacht?

Ja, van dromen kun je immers niet leven.

Zeker... En uw problemen... wanneer merkte u dat u ze had?

Waarschijnlijk door die onrust. Ik heb altijd mensen gehad die voor me zorgden. Maar een zekere gevoeligheid is er altijd geweest... de angst om verkeerd te doen... ik ben altijd bang dat ik er niet bij hoor. En toen ik voor het eerst iets sterks nam, merkte ik dat het beter ging. Zowel met de onrust als met de angst om er niet bij te horen. Dan werd alles niet zo groot. Het lukte om te ontspannen. Ja, ik werd niet zo akelig passief... Na een paar glaasjes... wat maakt het dan allemaal nog uit, als u begrijpt wat ik bedoel. Of ik nou op de afdeling inkoop werk of ergens anders, waarom moet ik zo bijzonder zijn en kan ik dat werk niet gewoon leuk vinden? Maar ik ben wel opgegroeid met het idee dat er overall rampspoed dreigt... al zijn we dat natuurlijk allemaal.

Maar nu willen we graag uw verhaal horen.

Ja, maar ik bedoel de dood, oorlog, ziekte, geldzorgen. Vader heeft zo hard gewerkt opdat wij het goed zouden krijgen. Maar ik heb niet... dezelfde capaciteiten. Ik heb het geprobeerd. Mijn broers... zij zien uitdagingen. Ik zie het verlies. Misschien zijn de anderen uit een ander soort hout gesneden. Eerder uit grenen kernhout. Niet zozeer uit snelgroeiende troep.

En toen ging u drinken om de onrust en zelfverachting niet te hoeven voelen.

Ja, zo zou je het kunnen zeggen. Het heeft jaren gewerkt. Maar op een gegeven moment kreeg ik de volgende dag zo'n angst. En mijn eerste huwelijk...

Ja, vertel iets over uw huwelijk.

Als ik een paar glaasjes op had ging het me altijd makkelijk af om op meisjes af te stappen. Ja, in zekere zin ga ik liever met vrouwen om dan

met mannen. Ik heb immers veel zussen, en ik leerde hun vriendinnen kennen. Astrid was niet de eerste met wie ik... intiem was, om het zo maar te zeggen. We ontmoetten elkaar in het Stadshotel. Zij was op bezoek bij een vriendin, zelf woonde ze in Sollefteå. Eigenlijk was ze van betere komaf dan ik, dochter van een tandarts. We genoten van het leven. Maar er kwamen geen kinderen. Ja, we hebben nooit uitgezocht wie van ons... maar waarschijnlijk lag het aan haar... Haar ouders drongen op een echtscheiding aan. Astrid was geen alcoholist. Maar ze dronk misschien meer dan goed voor haar was en... ze heeft een andere man ontmoet. Dus met haar is het goed gekomen. Ik ben ook... vreemdgegaan. Daar schaam ik me over. Ik moet voor zaken af en toe op reis en dan na een paar glaasjes...

Dan nemen verwoestende, destructieve krachten het over?

Zo heb ik er nog nooit naar gekeken. Dat klopt misschien wel.

Maar uw eerste huwelijk eindigde in een echtscheiding?

Ja, voor de scheiding hadden we... hoe zal ik het zeggen... een paar huwelijks crises gehad. Een van de oorzaken was wellicht de kinderloosheid. Astrid geloofde niet dat ik bij haar zou blijven als er geen kinderen kwamen, en ergens voelde ik wel hetzelfde, maar voor een vrouw is het natuurlijk anders, een man kan opnieuw beginnen...

Zoals u, met uw tweede vrouw.

Ja. Hoewel dat niet echt het plan was. Neemt u me niet kwalijk.

Dit is moeilijk voor u?

Ja.

We hebben tijd genoeg.

Het was niet de bedoeling... zo snel. Ik ben dolgelukkig met mijn dochter. Laat dat duidelijk zijn.

Ik luister.

Ik was niet nuchter toen zij gemaakt werd. We kenden elkaar niet, ja, als ik bedenk wat ik nu over mijn vrouw weet, verbaast het me dat... Ik denk dat we allebei uit balans waren. Onze wegen scheidden zich en toen vernam ik dat... ja, we hadden elkaar nogmaals gezien en ik was al erg op haar gesteld, maar... Het huwelijk moest heel snel geregeld worden. Je hebt ook mannen die er gewoon vandoor gaan... die misschien betalen... Ik wilde echt mijn verantwoordelijkheid nemen. Sommige mensen zien mij misschien als een vrolijke frans die zichzelf in de nesten heeft gewerkt, maar onder...

Uw ware ik? Is dat wat u bedoelt?

Ik denk te veel. En tegen gedachten helpt een glaasje. Wandelen in zekere zin ook, maar niet zo goed als een longdrink. Maar dan komt de volgende dag die angst. Ja, en dan begin je opnieuw. Zoals het nu is ben ik doodsbang. Hoewel Maj daar niets mee te maken heeft, dat is niet de reden waarom ik drink, het is alleen maar een gevolg... Voor we elkaar leerden kennen ging het al slecht. Soms schaam ik me dood dat ik haar hierin betrokken heb. Ik snap dat ze mij veracht.

Veracht ze u? Of bent u het die uzelf veracht?

Sluit het ene het andere uit? Maar ik heb een tijdje gedacht... als we trouwen, een gezin stichten, een kind krijgen... dan zou het wel goed komen. Maar om dan elke dag in haar ogen te zien... wat ben je toch een miserabel schepsel...

Heeft ze dat tegen u gezegd?

Nee, nee, niet recht in mijn gezicht. Maar we gaan niet intiem met elkaar om.

Eens even zien... tijdens uw huwelijk was uw echtgenote zwanger en ze is relatief kort geleden bevallen en uw dochter is...

Bijna een jaar.

Ja. En u was niet in balans.

Nee. Nee, ik was niet in balans. Maar nu heb ik mijn besluit genomen. Ik weet dat ik niet tegen sterkedrank kan. Dus het is of het een of het ander.

En dan zijn Maj en Anita het enige waar ik voor leef. Wat moet ik anders?

UIT DE STATUS:

De patiënt: Man, zesendertig jaar, pas gehuwd met jongere vrouw. Eén dochter, amper een jaar oud. Pat. is woonachtig in een kleine stad aan de kust van Norrland, alwaar de familie een succesvolle onderneming in de schoenen-, lederwaren- en confectie-industrie exploiteert. Goede financiële en sociale status, die echter bedreigd worden door het alcoholgebruik van pat. Jongste telg uit een gezin met acht kinderen, vader overleden, moeder woont in hetzelfde pand als pat. De dood van de vader lijkt een crisis te hebben veroorzaakt bij pat. en tot toenemend drankmisbruik te hebben geleid.

Succesvol doorlopen onderbouw middelbare school, doch geen eindexamen lyceum gedaan. Pat. lijkt dat te betreuren en wijt het aan lafheid en een zwak karakter. Begon reeds vroeg bij het familiebedrijf te werken, na enkele jaren als vrijgezel trad pat. met zijn eerste vrouw in het huwelijk, dat pat. als stormachtig omschrijft. Het huwelijk werd in 1937 ontbonden, kinderloosheid en drankmisbruik lijken daarbij een grote rol te hebben gespeeld. In 1938 werd een nieuw huwelijk gesloten, daar zijn aanstaande echtgenote in verwachting was van hun dochter.

Pat. zoekt hulp wegens angsten, neerslachtigheid en suïcidale gedachten. Langdurig overmatig alcoholgebruik. Directe aanleiding: pat. heeft vrouw en kind tijdens een aanval van delirium tremens met een mes bedreigd. Pat. lijdt aan amnesie, gewaarschuwde politie kan het verhaal van de echtgenote echter bevestigen (bloedsporen, sporen van het mes in deurpost en vloer). Pat. toont aan de buitenkant veel berouw, maar lijkt niet de volledige verantwoordelijkheid voor zijn daden op zich te nemen, zegt dat hij zich niets van het voorval herinnert, wil er evenmin over praten daar dat hevige angstaanvallen uitlokt. Uit het dossier van het psychiatrisch ziekenhuis Umedalen blijkt dat er een sterke neiging is tot regressie, maar de snelle verbetering laat zien dat pat. sterk en wilskrachtig genoeg is om een hypnosebehandeling te ondergaan. Pat. wekt een correcte doch enigszins onderdanige indruk. Overgedienstig? Nog niet in contact met diepere gevoelslagen.

Bereid pat. zorgvuldig voor op de pijn die de behandeling met zich mee zal brengen, maar die tevens de mogelijkheid biedt tot verandering.

Hypothese: De angsten van pat. zijn het gevolg van onderdrukte creativiteit, die geremd wordt door een pathologische binding aan de moeder, waarbij gezonde agressie verward is geraakt met een overdreven wil om zich aan te passen en gewaardeerd te worden door de omgeving (de moeder?). Seksualiteit lijkt gekoppeld aan korte relaties en in het huwelijk te worden geremd. Sterke suïcidale neiging, die echter onderdrukt wordt doordat de patiënt onvoldoende toegang heeft tot zijn agressieve gevoelens. Doch duidelijke tekenen van zelfhaat en zelfverminking door overmatig alcoholgebruik. Het succes van de vader drukt als een last op de schouders van de zoon, die deze het hoofd biedt door te vluchten in onverantwoord gedrag. Aangezien de vader in de bloei van zijn leven gestorven is, heeft pat. hem in zijn hoofd tot een onaantastbare gestalte getransformeerd, waarvan de kracht verlamdend en remmend werkt. Het ontbreekt pat. aan een doel, zingeving en schoonheid in zijn leven.

Is Anita bevroren? Ze wordt niet wakker als Maj haar in het trappenhuis in Abrahamsberg uit de wagen tilt. Nee, ze haalt rustig en zachtjes adem. Maar is ze te warm? Ragna's zoon Gunnar is snotterig en heeft een akeelige hoest, dus het zou niet zo raar zijn als Anita ook iets zou oplopen. Zou het wel goed zijn om hen elke dag de kou in te sturen? Ragna schijnt een arts te hebben gesproken die zegt dat alle kinderen dagelijks naar buiten moeten, protesteren heeft dus geen zin.

Terug in de woning van Ragna en Edvin legt ze Anita in de slaapkamer, gelukkig – haar borstkast gaat nog steeds op en neer. Haar wangen zijn rood, maar er zijn geen verontrustende witte vlekken te zien, en Ragna roept dat ze snel koffie moeten gaan drinken nu de kinderen slapen. Maar waarom kan Maj niet gewoon aan de keukentafel gaan zitten en haar mond houden? Hoe moet ze het stilzwijgen van haar grote zus duiden? Verwijten? *Hoe kon je je met zo eentje inlaten? Een fabrikant!* En mompelt Ragna niet langzaam, bijna onhoorbaar, dat pap en mam er nachten van hebben wakker gelegen? We begrepen immers dat... ja, omdat jullie zo snel moesten trouwen. *Of zit die stem alleen in jouw hoofd, Maj?*

Het zal Tomas toch wel lukken, zegt ze op smekende toon, om ermee op te houden, ik bedoel, als je zulke hulp krijgt...

Ragna roert met het lepeltje in haar kopje. Maj zet zich weer schrap.

Kende papa niet... hoe heette die man van de gasfabriek ook alweer... Svenonius, die zoop als een ketter maar werd religieus en kwam ervan af...

Ragna brengt het kopje naar haar mond, drinkt, geluidloos. Maj raakt van haar apropos, rilt – dat de huisbaas de centrale verwarming zo laag zet, maar in crisistijd moeten ze natuurlijk geen warmte verspillen, dat snapt ze ook wel – en Ragna schraapt haar keel voordat ze wat zegt.

We kunnen het alleen maar hopen, Maj. Maar ik benijd je niet.

Maj onderdrukt de impuls om op te staan en naar de wc te gaan, ze blijft zitten bij de beschuitjes en de met één enkel ei bereide cake die plakt in je mond en moeilijk weg te krijgen is, en als Ragna's kopje leeg is ruimt Maj de tafel af, begint aan de afwas, maar Ragna laat weten dat het haar beurt is om af te wassen, en dan gaat Maj maar weer bij Anita kijken. *Wil ze niet dat ik het goed heb? Wil jij dat het goed gaat met haar? We zijn hoe dan ook zusters. Daar kunnen we niets aan veranderen.*

Tomas eet alle avonden mee, behalve op zondag. Dan is hij vrij en het is hem aangeraden de rustdag te gebruiken voor bezoeken aan tentoonstellingen en musea, het liefst samen met zijn vrouw. Toen ze bij hen introkken, gaf Ragna meteen te kennen dat ze niets extra's konden aanbieden, het wordt pap, eieren, soms oostzeeharing of gewone haring, pannenkoeken – het spreekt voor zich dat ze voor zichzelf betalen. Maj heeft nooit verkwistend willen zijn. Maar Tomas verwacht dat levensmiddelen binnenkort op de bon gaan. Dat vlees, boter en room... ja, gepelde rijst, bananen... koffie... *Kunnen we onszelf niet wat gunnen nu het nog kan...?* Maar Tomas en Maj kunnen het natuurlijk niet breed laten hangen en de gastheer en gastvrouw in verlegenheid brengen met een soort misplaatste gulheid. Nee, ze volgen een vast menu, doen zuinig aan en volstaan met eenvoudige maaltijden.

En Tomas is beminnelijk en doet niet hooghartig tegen Edvin. Desondanks hangt er een gespannen sfeer. Als ze samen eten bijvoorbeeld. Waar moeten ze het over hebben? Als er zoveel onbespreekbaar is? En het stilzwijgen... nee, Tomas en Maj vinden dat allebei naar. Edvin en Tomas praten natuurlijk over de oorlogsontwikkelingen en de wereldpolitiek. Godzijdank is ook Edvin tegen Duitsland. En de Russen? Maj heeft alleen opgepikt dat ze hun zorgen omtrent Finland delen. Na de avondkoffie – die ze meestal aan de eettafel nuttigen omdat de mooie kamer dienstdoet als slaapkamer voor Edvin en Ragna – trekken Maj en Tomas zich in de slaapkamer achter de keuken terug.

De dagen lijken op elkaar, ze kruipen voort. Maar na de eerste dag bij Bjerre zei Tomas al dat hij in de behandeling gelooft en dat de dokter gezegd heeft dat het goed komt. *En wat verwacht je eigenlijk van je zuster, Maj?* Waarschijnlijk wil ze dat Ragna zegt dat Tomas een goeie vent is. Een aardige man. Een goede partij. Dat dat gedoe met drank... het leeftijdsverschil... dat je daar niet zo zwaar aan hoeft te tillen. Dat komt wel in orde. Misschien zou Ragna zelfs vertrouwelijk kunnen fluisteren dat ze jaloers is op Maj omdat Tomas welgesteld is. Niet zoals Edvin...

Maar moet het zo moeizaam gaan? Zoals ze daar weer op de binnenplaats naast elkaar staan – het kloprek, de dennen, de witte knerpende sneeuw – hun blik op Gunnar gericht, het enige kind dat vandaag buiten speelt. Iedereen heeft zo'n medelijden met de rekruten. Om midden in de strengste winter sinds mensenheugenis te moeten dienen. Natuurlijk heeft ook Maj met hen te doen. Ach. Dat is misschien niet

helemaal waar. Ze heeft gewoon zulke vreselijk koude voeten. Alleen al om met Anita naar buiten te gaan... Maar Ragna vindt dat ze elke dag een frisse neus moeten halen. Ragna, die ook nog zwanger is, maar nog niet zo lang dat je haar buik duidelijk ziet. Alleen die frisse, volle kleur in haar gezicht. De glans in haar haar. Ja, soms zie je dat ze weeën heeft, die komen blijkbaar eerder als je al een kind hebt gebaard. Zegt Ragna.

Anita ligt lekker in de wagen te slapen. Maar Maj is er alweer bij om de schapenvacht en de wollen dekentjes beter in te stoppen zodat alleen het puntje van haar neus er nog boven uitsteekt, toch weet ze bijna zeker dat Anita letsel zal oplopen door de kou. Ragna kijkt met een stralend gezicht naar Gunnar. Hij sloop het hele huis als hij niet naar buiten mag, zegt ze, wolkjes ademend, en roept – Hop! Overeind! – als Gunnar omkukelt. Wat een geduld. Ja, ze is bewonderenswaardig, Ragna, dat ze elke dag in de kou staat toe te kijken terwijl haar zoontje speelt.

En dan het verschonen van de luiers, de kleine was en de maaltijden in de woning, die eigenlijk te klein is voor twee gezinnen. Maj doet haar uiterste best om niet in de weg te lopen. Toch ontstaat er irritatie. Over de kopjes en schoteltjes die ze blijkbaar verkeerd in de kasten zet. Dat ze te vaak nieuwe theedoeken pakt, *wij nemen niet elke dag een nieuwe*, hoewel er aan de oude minstens drie dagen vuil kleefde. Neem me niet kwalijk, zegt Maj dan. Om Anita die begint te huilen als Gunnar net rustig in slaap is... Als Maj het kind probeert te sussen, staart Ragna haar alleen maar strak en wanhopig aan. En waarom trekt haar maag meteen samen als Ragna bij de lunch zegt dat het nu echt slecht gaat met mam – *wat weet jij wat ik niet weet...* Ze is eerder weer hersteld, werpt Maj tegen, al weet ze net zo goed als Ragna dat het ernstig is, heel ernstig. Dan ligt het op het puntje van haar tong om te zeggen dat mam toch het meest om hun broers geeft. Wij moesten alleen maar leren gediensig te zijn thuis, net als mam. *Waarom moeten we om haar liefde vechten als ze die toch op de jongens richt?* Maar zo praten ze niet met elkaar. Maj steekt een sigaret op, Ragna vraagt haar om hem uit te doen, want als ze zwanger is wordt ze misselijk van tabak. Neem me niet kwalijk, ik zal ook tegen Tomas zeggen dat hij op de etage niet moet roken, zegt Maj, een beetje bits.

De etage! roept Ragna uit. Waar haal je dat allemaal vandaan. Het is gewoon een tweekamerflat met keuken.

Precies zoals wij ook hebben, antwoordt Maj en ze drukt de sigaret in de asbak uit.

Zeggen jullie dan etage...

Dat het alleen maar hard tegen hard moet gaan. Misschien merkt Ragna ook dat het pijn doet als ze alleen maar fel zijn tegen elkaar, want ze vraagt Maj om voor bij de erwtensoep vanavond pannenkoekjes te bakken, omdat Maj ze altijd zo lekker klaarmaakt.

Ze probeert echt in de keuken te staan en Ragna bij het koken te helpen. Maar Ragna wil meestal zelf voor het eten zorgen. Let jij maar op de kinderen, zegt ze tegen Maj, alsof dat niet juist het lastigste of vermoeiendste is, om orde te bewaren als Anita op haar buik naar Gunnars blokken is geschoven en Gunnar haar opzij duwt zodat Anita het op een gillen zet, of als het Anita gelukt is om Gunnars dunne haar beet te pakken, ja, al dat soort situaties, *die met vaste en consequente hand moeten worden opgelost*, wil Maj liever vermijden. Dan is het een stuk makkelijker om in een pan met pap te roeren en de tafel netjes te dekken, ook al is het gewoon een doordeweekse dag. De afwas doen ze om de beurt, maar Maj houdt de boel aan kant en ruimt ook alles op wat Gunnar steeds weer tevoorschijn haalt.

Maar vandaag weigert Gunnar zijn avondpap te eten. Ze zitten in de keuken, die te klein is voor zes personen, Gunnar draait zijn gezicht weg als Ragna met de lepel aandringt, ze legt er meer vossebessenjam op. Moet hij de hele wintervoorraad krijgen, zegt Edvin, die grote happen pap met melk en vossebessen naar binnen werkt, en ten slotte brult hij: en nu eet je je eten ogenblikkelijk op! Hij pakt de lepel van Ragna af en duwt hem tegen de mond van de jongen. Gunnar spuugt alles uit. Dan staat Edvin van tafel op. Loopt naar buiten. Ja, ze horen zelfs dat de buitendeur geopend wordt en dichtvalt. Ragna tilt Gunnar uit de stoel, fluistert dat hij nu als de wiedeweerga naar bed moet.

Maj veegt Anita's gezicht af, vraagt Tomas om op haar te letten terwijl zij de vaat doet. Tomas neemt Anita in zijn armen, tilt haar in de lucht. Je moet geduld hebben, niet driftig worden... Ja, Edvin is wat grillig. Maar Gunnar is ook lastig. Ze hebben hem verwend, fluistert Maj. Je moest eens zien hoe Ragna, hij krijgt gewoon altijd zijn zin, ja, ze geeft hem niet eens een standje als hij lelijk doet tegen Anita, en wij staan urenlang in de sneeuw, kinderen moeten ook rekening leren houden met anderen. Ja, natuurlijk, natuurlijk, herhaalt Tomas. Niet dat Maj het prettig vindt als Edvin kwaad wordt. Maar Ragna wijst die jongen nooit terecht. Ze is anders niet bang om mij terecht te wijzen, voegt ze eraan toe. Ik kan niet eens afwassen of ze heeft wel iets op of aan te merken.

Ze horen Gunnar in de mooie kamer krijsen. Dan gaat het over in huilen, ten slotte wordt het stil. Hij was zo moe, zegt Ragna als ze bij hen in de keuken terugkeert. Hij is het niet gewend om zo laat te eten. Tomas

neemt Anita mee naar de slaapkamer, Maj hoort hem hop, paardje, hop doen, en Maj zegt zachtjes dat zij het niet kan helpen dat Tomas niet voor zessen thuis kan zijn. Ik zei alleen maar dat Gunnar moe was, antwoordt Ragna.